

0 - 6 YAŞ ÇOCUĞUNDA RESİM

Öğr. gör. Tosun YALÇINKAYA*

Çocuk ve sanat, sanat bilimi, eğitim bilimi ve gelişim psikolojisinin ortak konusudur. Gelişim psikolojisinin konusu, sanat psikolojisine benzer şekilde ele alınabilir. Sanat psikolojisi sanat, tecrübe ve yaşantısı, sanatçının kişiliği ve sanat eseriyle meşgul olur. Sanat tecrübe ve yaşantısı bir taraftan algı gelişimi, öte yandan sanat eğitimi ilgilendirir. Gelişim psikolojisi içinde sanatçının kişiliği, çocuğun yaş basamaklarıyla kıyaslanabilir ve bizzat sanat eseri, resim veya bir başka ürün olarak yaşa uygun olup olmadığı açısından değerlendirilir. Karşılaştırmalı psikoloji, çocuğun ortaya koyduğu ürünleri ilkel insanlar ve ruh hastalarının ürünleriyle karşılaştırır. V. Löwenfeld, çocukta her zaman karşılaşılmayan yaratıcılığın kistaslarını da bu amaçla ortaya koymuştur. Bunlar kısaca duyarlık, kavrayış, sezgi, şekil verme gücü, soyutlama ve somutlaştırma yetenekleridir. Amacımız çocukların ortaya koyduğu ürünlerin sanat eseri taşıyıp taşımadığını belirlemek değildir (1).

"Ben" olmaksızın "Bilinç" in varolmasına karşılık algılama faaliyetinin dört ana işlevi Bilinç olmadan da varolabilmektedir. Çocuklarda görsel ve dokunsal olmak üzere iki çeşit algılama tarzıyla karşılaşmaktayız. Görsel algıya sahip çocuklar yalnızca tasvir edici olmayıp, mecazlarını doğrudan doğruya yaşantı hammaddesinden kurabilirler. Çevrelerindeki olayları ve nesnelere ayrıntılarıyla görebilirler. Buna karşılık, nesnelere olgulardan çok duyuların daha etkin rol oynadığı algılama tarzına sahip çocuklar ise dokunsal tipe girerler. Dört zihinsel etkinlikten kaynaklanan dört algılama tarzı ise daha sonraları gelişmektedir. Bundan dolayıdır ki okul öncesi çocukların resimleri onların ruh durumlarını ve düşünce biçimlerini açıkça yansıtabilmektedir.

Algılama tarzlarının her birinin içe dönük ve dışa dönük yanları da mevcut olduğundan, neticede Bilinç bağılı olarak ortaya çıkan resimler şöyle açıklanır

Düşünmeci tip algı dışa dönükse, ortaya çıkan resim Sıralayıcı tarzdadır. Bu resimlerde nesnelere mümkün olduğu kadar doğru yansıtılmasına çalışılır; içe dönük resimde ise, Organik bir resim tarzıyla karşılaşılır. Bu

resimlerde dış dünya ile duygusal bir bağ kurulur ve grup çalışmaları önem kazanır (2).

Duygucu tip algının dışa dönük işlemesi, Bezeyici resimleri ortaya koyar. Bunlarda renk önemlidir, neşeli bir örüntü ile iki boyutluluk dikkati çeker; içe dönük işlemesi ise imgelemci resimlerin doğmasına yol açar. Bunlar kökenini sanatçının zihninden alır ve bilinçaltından gelen imgeleri oluştururlar.

Duyumcu tip algının dışa dönük yüzünde Duygu Sezgisel resimlerle, içe dönük yüzünde ise Dışa vurumcu (ekspresyonist) resimlerle karşılaşılır. Bu resimlerde imgelem önemli bir rol oynamaktadır.

Sezgici tip algı dışa dönük olarak işlendiğinde Ritmik Örüntülü resimlerle karşılaşılır. Bu tip resimlerde bir motif, ele alınarak tekrar tekrar inceliklerle işlenir ve böylece resmin tüm alanı kaplanır. İçe dönük olarak işlendiğinde ise Dokunsal formlu resimler söz konusudur. Bu resimler, kökenini gözlemden almadıkları gibi konuyu stilize edilmiş bir tarzda işlerler ve çeşitli geometrik kalıplara dökülmüş formlar ön plana çıkar.

Çocuğun resim yapması, ancak onun benliğinin oluşmasıyla mümkün olur. Resim yapmanın ilk safhalarında çocuklarda hoşça giden davranışların çıkmasını beklemek gerekir. Yani çocuğun resim yapmasından hoşlanması ve bunun için fırsatların ortaya çıkması gerekir.

Çocuk, renkleri 3. haftadan itibaren ayırmaya başlar. 3 ve 4. haftalardan itibaren griyi, açık maviden, 4 ve 8. haftalarda kırmızıyı sandan ve 7. haftadan itibaren de, yeşili diğer renklerden ayırır. Ancak renk körlüğünün tesbit edilebilmesi için, 3. yaş beklemek gerekir. Göz merceğinin uyumu ilk haftalarda yoktur. Bebek ancak 6. ayda derinliği algılayarak, arka plandaki bir şekli tanıyabilir. Çocuklara gösterilen maskelerdeki örneklerde dost ve düşman yüzler birbirinden ayırdedebilmektedirler.

Sinir-kas sisteminin olgunluk derecesi ve öğrenmenin artmasıyla bütünlük halindeki izlenimler gitgide farklılaşmaya ve olgunlaşmaya başlar. Ancak çocuğun perspektifi öğrenebilmesi için, daha uzun bir zamana ihtiyacı vardır. Perspektif ancak 11-12 yaşlarda

* M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi, Anaokulu Öğretmenliği Bölümü

ortaya çıkar. Çocuk bütün nesnelere kendi vücudu ile karşılaştırır. Nesnelere yetişkinden çok daha büyük ve geniş olarak algılar. Şekilleri erkenden tanıyabilir ve birbirinden ayırabilir. 6-7. ayda değişik şekillerdeki tahta parçalarını ayırabilir. 18 aylık çocuk, şekilleri yerleştirme testinde başarılı olabilmektedir.

2 yaşında gösterilen kitap resimleri hakkında birşeyler anlatmaya başlar, bu arada kendi çizerken bazen iki elinde birer fırçayla veya kalemle çizer. Rengin hangi renk olduğu üstünde fazla durmadan kağıt üzerine sürer, renkleri birbiri üzerine sürerek çamur gibi görünümüne aldırılmadan deneyimler yapar (3).

2-3 yaşındaki çocuklar nesnelere renk ve şekillerine göre ayırırlar. Fakat şekil daha çok tercih edilir. 3-6 yaşları arasında renkler daha fazla önem kazanır. 6. yaştan itibaren yetişkinliğe kadar tekrar nesnenin şekli baskındır.

3 yaşlarındaki çocuğun resimlerde ne olduğunu resmin neyi anlattığını, resimlerdeki insanların neler yaptıklarını ifade etmesi beklenir. Yani çocuk, resimlerdeki ayrıntıları ifade edebilir. 5-6 yaşlarında, resimdeki daha fazla ayrıntıyı, insan davranışlarını belirtmesi gerekir.

3-7 yaş çocukları üzerinde plastik sanatlar alanında araştırmalar yapan Gantschewa, çocuklara model yapma görevi vermiş ve plastik sanatlardaki gelişim ile resim gelişiminin paralel gittiklerini ortaya koymuştur.

4-6 yaşlarındaki çocuklar, kendiliklerinden isteyerek resim yaparlar. Bu durum aynı zamanda onların tecrübelerinin artmasına da yardımcı eder. Çocuk, resminde bulunduğu bir konuyu tekrar etmekten hoşlanır. Ev yapmayı öğrenmişse resimlerinde sürekli evi tekrarlar. Çocuk yaptığı resimlerdeki konularını davranışlarına da yansıtır. Savaş konularını ele alan bir çocuk, savaşçılık oyunları oynar.

4 yaşındaki çocukların bazıları yapacakları resimlerin adını önceden söylerler. Yani resmi yaptıktan sonra ona bir ad vermezler. 5 yaşındaki çocukların ise, hemen hepsi yapacakları resmin adını önceden söyleyebilmektedir.

Çocuk resimlerinde özellikle, insan ve hayvan figürlerine ilgi duydukları açıkça görülebilir. İnsan ve hayvanların ilk defa resimle gösterilmeleri " başı üzerinde " resim olarak adlandırılır ve bu devre karalama dönemine aittir.

Çocuk resmini gelişim aşamalarına göre beş evrede ele almak mümkündür.

1. Karalama Dönemi (2-4 Yaş)
2. Şema öncesi Dönem (4-7 Yaş)

3. Şematik Dönem (7-9 Yaş)

4. Gerçekçilik (Gruplaşma) Dönemi (9-12 Yaş)

5. Görünürde Doğalcılık Dönemi (12-14 Yaş)

George Kerschenster, " şematik " resimden söz eder. İlk önce sadece fonksiyonel bakımdan resim yapan çocuk günün birinde şeklin daha çok önem kazandığı bir sayfaya gelir. " Başı üzerinde " olarak nitelendirilen insan resmi ortaya çıkar. Daha sonra başta bulunan organlar resme eklenir. Gözlerin yerlerine yerleştirilmesi önemli değildir. Yeter ki çizilen çizgiler gözü ifade etsin. Yüz elemanlarının yerleri değişebilir. Bunun farkına geri zekalı çocuklar pek varamaz. Bu tip çocuklar resimlerinde yaptıkları hataları düzeltmek için pek fazla ilgi göstermezler. Normal çocuklarda ise bu durum ve diğer davranışlar, göz ve ağız yanlış yerde bulunduğunu düşündürür. Bir süre sonra resimlerdeki hataları görüp düzeltme yoluna giderler. Nihayet geniş ayrıntılar keşfedilir ve resimler daha iyi yapılır.

Çocuk resimlerinde görülen belli başlı özellikler çocukta resim bilinci konusunda bize önemli ipuçları vermektedir:

-Çocukların önceleri bilinçsizce yaptıkları karalamalar daha sonraları onların gelişimine paralel olarak kontrollü hale gelir. Nesnelere gösterilebilme aşamasına varan çocuklar da farkında olmadan nesnelere iki boyutlu resim yüzeyine uydurmaya çalışırlar.

-Resimde önem verilen kısımlar abartılmaktadır. Önem verilen şahıslar ve nesnelere de ön plana yerleştirilerek diğer figürlerden daha büyük olarak resmedilmektedir.

Çocuğun çizdiği konular, en çok bildiği ve önem verdiği konulardır. Mesela; yeni elbisesini çok beğenen bir çocuk, kendisini yeni elbisesiyle resmetmek isteyebilir ya da oyuncaklarını çok seven bir çocuk resminde oyuncakları ile oynamakta, bu oyuncak bir araba ise ona binip gitmeyi hayal etmektedir.

- Figürler genellikle bir yer çizgisi üzerinde yer almaktadır. 3 yaşındaki çocukların yüzde birinde yer çizgisine rastlanırken, 8 yaş çocuklarında bu oran yüzde doksanaltıya ulaşmaktadır. Figürler bazen kağıdın sağına soluna, yatay ya da baş aşağı konumlarda yerleştirilebilir ve oransızdır.

- Resimlerde önceleri oran gibi hareket olgusu da verilemez, renkler gelişigüzel kullanılır. Çocukta kavramların yerleşmesinden sonra renk, simgelerle ve anlamlı bağıntılı olarak kullanılmaya başlanır.

- Üslup açısından ele alındığında bazı çocuklar kalın hatları, bazıları titrek, dalgah çizgileri kullanır. Kimi, desenleri titizlikle işler, kimi de geniş fırça darbelerini tercih eder. Ayrıca, formlarda ve renklerde psikolojik farklılıklardan kaynaklanan özellikler göze çarpar.

- Çocuk büyüdükçe zihni ve ruhsal yaşantısı giderek geliştiğinden çevrenin ve kültürün önemli etkileri söz konusu olmaya başlar. Neticede bazı sorunlar doğar. Çocuk, sembol imgelerle istediği konuları anlatmada güçlük çekebilir. Bu yüzden de resim faaliyeti sıkıcı bir hale gelebilir. Sanat eğitimcileri çocukların 12-15 yaşlarında karşılaştıkları güçlüklerin giderilmesi için büyük çaba göstermek zorundadırlar.

- Çocuk mekan algısının gelişimiyle ilgili olarak bir çeşit perspektif ortaya çıkmaktadır. Aynı şekilde çocukların desen çizme yetenekleri de biçimleri dokunma duygusu ile ayırma yetenekleriyle paralel olarak gelişmektedir.

- Cinsiyet ayrımı da resim faaliyetinde önemli bir rol oynamaktadır. Cinsiyet ayrımı belirginleştiğinde erkek ve kız elbiseleri belirtilir. Bu ayrım özellikle konu seçiminde kendini gösterir. Erkek çocuklar sporla ve teknik konularla ilgilenirken kız çocuklar ise doğayı incelemekle işlemeye çalışırlar. Bundan dolayı eğitimciler kız ve erkek çocukların psikolojisinin farklı yanlarını da hesaba katmalıdırlar.

Resim etkinliklerinde dikkat edilmesi gereken noktalar şunlar olabilir:

- 0-4 yaş çocukları için kullanılacak resim kağıdı ve fırça daha büyük bir resim kağıdı ve çocukların tutabilecekleri biçimde kalın fırçalar kullanılmalıdır.

-Büyük boy kraft (Ambalaj) kağıtları ekonomik ve uygun olanıdır.

-Çocuk resim yaparken kesinlikle müdahale edilmemeli, konu belirleme konusunda zorlanmamalıdır.

-Anne-baba ya da öğretmenin çocuğu yönlendirmesi, ona değişik olanakları hazırlama, ortam yaratma ve çeşitli malzemeleri kullanma şeklinde düşünülmemelidir.

-Örnek gösterilmemeli ve diğer bir çocuğun resmi hakkında övgü yapılmamalıdır.

-Resim bittikten sonra çocuk isterse konusunu anlatması için fırsat verilmelidir.

-Kuru boya parmak kaslarının yeterince gelişemediği küçük gruplar için uygun değildir.

-Sanat çalışmalarında doğadan ve doğal malzemeden (kum, su, kil ve her türlü doğal malzeme) yararlanmak en uygundur.

-Parmak boyası, tuz seramiği her dönemde çocuğa yaptırılacak gerekli çalışmalarlardır.

-Artık malzemenin çocuğun yaratıcılığının gelişimine etkisi büyüktür.Çocuğa zarar vermeyecek her türlü artık materyal yeni çalışmalar için de yeni fikirler oluşturacaktır.

Sonuç olarak denilebilir ki çocuk, hiç bir şekilde yetişkin insanlarla karşılaştırma yapılmayacak şekilde üretme eğilimi içine girmektedir. Bu faaliyet sırasında seçtiği konularla ve bunları orijinal bir tarzda yorumlamasıyla kendi dünyası hakkında bize önemli ipuçları vermektedir. Çocuk için sanat dinamik bir anlatım aracıdır.

Sanat açısından her çocuk farklı özelliklere sahiptir. Herbiri büyüme, gelişme ve algı açısından farklılık gösterir ve çevresini de farklı olarak yorumlar. Dinamik bir olgu olan çocuğun resim faaliyeti, onun düşünme, dili ve kendini ifade etme aracı olmaktadır. Çocuğu resim yolu ile eğitirken onun öncelikle düşünme biçimi, duyu ve algılarıyla sosyal çevreye uyumu göz önünde bulundurularak, estetik duyarlığa sahip yaratıcı bir fert olmasına çalışılmalıdır.

Resim çizmek çocuğa zihinsel, sosyal ve estetik alanlarda gelişim fırsatı sağlamasının yanısıra, kendi başına öğrenme yaşantısını da beraberinde sunmaktadır(4).

Kaynakça:

(1) Akkaya Tayfun, Çocukta Resim Bilinci, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, 1. Ulusal Eğitim Sempozyumunu Bildirisi, 26 Kasım 1986.

(2) Özcan Ali Osman, İlkokullarda Güzel Sanatlar Eğitim-Öğretimi, Ders Notlarından.

(3) San İnci, Sanatsal Yaratma ve Çocukta Yaratıcılık, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Sosyal Felsefi 17, Ankara 1977.

(4) Yavuzer Haluk, Resimleriyle Çocuk, Remzi Kitabevi, 1992 İstanbul.

